

سیاست و حکومت الهام علی اف

حمید خوشابند¹

فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال بیست و سوم، شماره 2، پیاپی 90، تابستان 1401؛ صفحات 85-108

تاریخ دریافت: 1401/05/10

تاریخ پذیرش نهایی: 1401/05/20

چکیده

جمهوری آذربایجان بزرگ‌ترین کشور قفقاز است که در قفقاز جنوبی قرار دارد. این کشور که در ۳۰ آگوست ۱۳۷۰ و اندکی بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی اعلام استقلال کرد، یکی از کشورهای مهمی است که به علت موقعیت سوق الجیشی، در سال‌های اخیر به شدت مورد توجه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای قرار گرفته است. نظام سیاسی آذربایجان برابر قانون اساسی، براساس سیستم جمهوری ریاستی مبتنی بر تفکیک قوا و دولتی سکولار تعریف شده، ولی در عمل، قدرت در دست قوه مجریه و شخص رئیس‌جمهور است. شاید یکی از دلایل اصلی این امر، تصاحب هر سه قوه توسط حزب حاکم «آذربایجان نوین» است. از زمان استقلال جمهوری آذربایجان، چهار رئیس‌جمهور بر سر کار آمده‌اند که «الهام علی اف» رئیس‌جمهور کنونی طولانی‌ترین دوره ریاست‌جمهوری در این کشور را داشته است که از سال ۱۳۸۲ و بعد از درگذشت حیدر علی اف، قدرت را در دست دارد. این مقاله با بهره‌گیری از رهیافت «نو اقتدارگرایی» به دنبال پاسخ به این پرسش است که «سیاست و حکومت الهام علی اف در آذربایجان چیست؟» بازه زمانی این پژوهش، دوره پساجنگ دوم قره‌باغ، یعنی از سال ۱۳۸۲ به این طرف است. این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و گردآوری اطلاعات نیز به روش کتابخانه‌ای و اینترنتی است.

واژگان کلیدی

آذربایجان، الهام علی اف، سیاست، حکومت، نواقتدارگرایی، لائیک

رهبران سیاسی در انواع نظام‌های سیاسی اعم از: ریاستی، پارلمانی، نیمه‌ریاستی و حتی نظام سلطنتی و پادشاهی نقش برجسته‌ای در روند سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی در حوزه مسائل داخلی و خارجی دارند؛ به‌طوری‌که در تحلیل عملکرد دولت‌ها و سیاست خارجی و داخلی کشورها، بر مفهوم اراده سیاسی رهبران (رؤسای جمهور، نخست‌وزیران، پادشاهان و...) تأکید می‌شود که در نهایت، حاصل نهادها و برخاسته از ساختار و بافت اجتماعی و سیاسی هستند.

آذربایجان از کشورهای مهم منطقه قفقاز و یکی از پنج کشور سازمان دولت‌های ترک محسوب می‌شود که «شخصیت‌محوری» یکی از ویژگی‌های برجسته در فرهنگ سیاسی آن است؛ به‌گونه‌ای که اهمیت، جایگاه، منش و دیدگاه‌های رهبران سیاسی در این کشور و به‌ویژه خاندان علی اف، فراتر از ایدئولوژی‌ها و برنامه‌های حزبی و حتی به‌طورکلی فراتر از احزاب قرار دارد.

الهام علی اف که ریاست جمهوری مهم‌ترین کشور حوزه قفقاز جنوبی را در اختیار دارد، کشوری که نقطه اتصال آسیا و اروپا بوده و برخوردار از منابع غنی گازی و موقعیت برجسته ژئوپلیتیکی است، یکی از این شخصیت‌های مطرح با هویتی دوگانه یعنی هویت اسلامی و سیاسی است. وی که شخصیتی صریح‌اللهجه و پوپولیست است و گاه همانند اردوغان، خود را در مقام یک رهبر سیاسی بزرگ در بین کشورهای ترک‌زبان نشان می‌دهد، مجموعه‌ای از تضادهاست. برای مثال، وی پوپولیست اما قدرت‌طلب است؛ هوادار آزادی و وابسته به جامعه دینی، اما به‌شدت به‌دنبال ممنوعیت‌های مذهبی است. وی با اینکه در یک جامعه دینی و مذهبی با بیشترین جمعیت مسلمان و شیعی زندگی و حکمرانی می‌کند و در عین حال که اسلام را منشأ هویت نظام اجتماعی آذربایجان می‌داند، در همین حال، با راه و رسم بهره‌برداری از سکولاریسم و اصول دموکراسی به‌خوبی آگاه است و در مواقع ضرورت، از ارتکاب سیاست‌های کاملاً ضدشیعی و ضداسلامی ابا نمی‌کند.

زبان بدن گویاترین و بیانگرترین وجه رفتاری ماست. آدمی شاید بر کلامش کنترل داشته باشد و برخی کلمات و عبارات را سانسور کند، اما زبان بدن کمتر قابل سانسور است. زبان بدن علی اف و طرز ایستادن و راه رفتن و تکانه‌های بدنی‌اش، حاکی از شخصیت ناریسیستیک (خودشیفته) و هیستریکی (نمایشی) وی است.

علی اف کمتر خود را به حدود و ثغور قانونی پای‌بند می‌داند؛ هم‌زمان نقش رئیس جمهور، نخست‌وزیر، وزیر خارجه، وزیر دفاع، فرمانده میدانی ارتش، مذاکره‌کننده و غیره را ایفا کرده است. روند مدیریت و رهبری سیاسی الهام علی اف در این ۱۹ سال نشان می‌دهد که آذربایجان در دوره او با فاصله گرفتن از روند دموکراتیکی که در دوره حیدر علی اف تا حدودی جریان داشت، در زمره کشورهایی دسته‌بندی شده که عناصر اقتدارگرایی و دموکراسی را (با غلبه اقتدارگرایی) ترکیب کرده

است. لذا آذربایجان را باید کشوری دانست که از رژیم سیاسی عمدتاً سازمان‌یافته و ظاهراً باثبات برخوردار است که ظواهر رسمی دموکراسی در آن رعایت می‌شود، اما رقابت واقعی بسیار اندکی در تقسیم قدرت وجود دارد. به همین دلیل، در دوره حکومت و سیاست علی‌اف پسر، تغییرات دموکراتیک دستاورد درخور توجهی نداشته و تنها منجر به چیزی کمی بیشتر از پذیرفتن نهادهای رسمی دموکراتیک و برخی گشایش‌ها در فضای سیاسی شده است. ضمن اینکه هسته اصلی قدرت دولتی ورای تغییرات مورد نظر باقی مانده است. این مسئله باعث شده است که آذربایجان به‌شکلی چشمگیر از یک نظام سیاسی باثبات برخوردار شود، ولی در بلندمدت، با یک بحران سیاسی جدی در حوزه جانشینی و رهبری سیاسی مواجه باشد.

این مقاله با استفاده از رهیافت تحلیلی «اقتدارگرایی» به دنبال بررسی سیاست و حکومت الهام علی‌اف است. در پاسخ به این پرسش، فرض پژوهش این است که سیاست و حکومت در دوره الهام علی‌اف ماهیتاً اقتدارگرایانه به خود گرفت، طوری که با وجود ساختارهای دموکراتیک در این کشور، علی‌اف عملاً به قدرت مطلقه در آذربایجان تبدیل شده است.

این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی و از نوع تحلیل ثانویه است. گردآوری داده‌ها نیز در آن به روش کتابخانه‌ای و با ابزار فیش‌برداری و بهره‌گیری از ابزارهای جست‌وجوی اینترنتی و دسترسی به منابع کتابخانه‌ای دیجیتال صورت گرفته است.

۱. چارچوب نظری

«نو اقتدارگرایی» مهم‌ترین و برجسته‌ترین نظریه‌ای است که در چارچوب آن می‌توان سیاست و حکومت در دوره الهام علی‌اف، رئیس‌جمهوری کنونی آذربایجان، را مورد بررسی و تبیین قرار داد. «نظام‌های نو اقتدارگرا» نظام‌هایی دورگه‌اند که برخی از ویژگی‌های دموکراسی و اقتدارگرایی را به‌شکلی نوین با هم به نمایش می‌گذارند، اما سرشت نهایی آنها اقتدارگرایانه است.

نو اقتدارگرا به رژیم‌هایی با ثبات اطلاق می‌شود که عناصر دموکراسی و اقتدارگرایی را با هم ترکیب می‌کنند. اکثر آنها دارای نظام حزب حاکم هستند. در چنین نظام‌هایی، احزاب مخالف اجازه فعالیت دارند و انتخابات آزاد نیز برگزار می‌شود. اما گاهی حزب حاکم قدرت را از طریق تقلب انتخاباتی حفظ می‌کند. همچنین ممکن است انتخابات عادلانه باشد، اما کارزارهای انتخاباتی همراه با آن عادلانه نباشد. یک دموکراسی جوان و بدون ثبات که در جهت پیشرفت و ثبات حرکت می‌کند، معمولاً به‌عنوان شبه‌دموکراسی طبقه‌بندی نمی‌شود (Quigley, ۱۹۸۳: ۳۰۷).

مهم‌ترین ویژگی رژیم‌های نو اقتدارگرا وجود و استمرار سازوکارهایی است که به‌واسطه آنها،

به‌شکلی مؤثر از انتقال قدرت در خلال انتخابات از دست رهبران موجود یا حزب صاحب قدرت به نخبگان سیاسی یا سازمانی جدید جلوگیری می‌شود. وجود این سازوکارهاست که وجود واژه نو اقتدارگرایی را مناسب‌تر از هر اصطلاح دیگری می‌سازد. در نظام‌های سیاسی نو اقتدارگرا ممکن است به میزان معقولی، مطبوعات و رسانه‌های آزاد وجود داشته باشند و فضایی نیز برای فعالیت جامعه مدنی مستقل پدید آید. همچنین احتمال دارد رژیم حاکم امکان رشد و رونق کسب‌وکارهای بخش خصوصی را فراهم کند و به‌واسطه آن، زمینه ظهور نخبگان اقتصادی جدید نیز پدید آید. این نوع رژیم ممکن است انتخاباتی نسبتاً آزاد برای نهادهای حکومتی محلی و ناحیه‌ای برگزار کند و حتی اجازه دهد که اعضای عادی و نیمکت‌نشین حزب حاکم در انتخابات شکست بخورند و جای خود را به افراد دیگری بدهند. با این حال، عرصه بحث درباره ماهیت قدرت سیاسی در جامعه، محل استقرار قدرت و اینکه چه کسی باید آن را در دست بگیرد، همچنان محدود و محصور است. مهم‌ترین مسئله در اینجا این است که راه مؤثری برای به چالش کشیدن قدرت حاکم وجود ندارد. رقابت در مرکز و هسته اصلی قدرت تا حدود زیادی یک رؤیاست. حتی اگر انتخابات برگزار شود، افراد خارج از هسته اصلی قدرت، این امکان را نمی‌یابند که به‌شیوه‌ای واقعی قدرت حاکم موجود را به چالش بکشند. در حقیقت، انتخابات منبعی برای قدرت حکومت به‌شمار نمی‌رود. به همین دلیل، رأی‌دهندگان نمی‌توانند قدرت را به رهبران جدید منتقل کنند (اوتاوی، ۱۳۸۶: ۲۳-۲۲).

وضعیت و شرایط سیاسی و حکومتی که در ۱۹ سال گذشته در آذربایجان دیده‌ایم، دقیقاً منطبق بر مطالبی است که به آن اشاره شد. از سال ۱۳۸۲ تاکنون، چهار دور انتخابات ریاست جمهوری در این کشور برگزار شده است که در هر چهار انتخابات، الهام علی‌اف با کسب اکثریت آرا و در یک فضای غیررقابتی برنده انتخابات شده و قدرت را در دست نگه داشته است. این در حالی است که در نظام‌های دموکراتیک معمولاً رؤسای جمهور بیشتر از دو دوره نمی‌توانند قدرت را در دست داشته باشند و چاره‌ای جز واگذاری آن به احزاب و شخصیت‌های دیگر از طریق سازوکارهای انتخاباتی ندارند. اما این اصل در آذربایجان دیده نمی‌شود و علی‌اف نزدیک به بیست سال است که به‌عنوان رئیس‌جمهور، قدرت را در این کشور در اختیار دارد.

«ضعف نهادینگی» ویژگی بعدی رژیم‌های نو اقتدارگراست. این معضل در رژیم‌های نو اقتدارگرا سبب تفاوت میان روش تولید و توزیع قدرت در این رژیم‌ها و روش تولید و توزیع قدرت مطابق چارچوب‌های نهادین و رسمی می‌شود. به همین علت، این‌گونه رژیم‌ها به‌طور کامل نهادینه نمی‌شوند. با وجود این، بسیاری از رژیم‌های نو اقتدارگرا، در طول زمان به‌شکلی درخور توجه باثبات و امن هستند. از آنجا که ثبات این‌گونه رژیم‌ها به رهبری یک فرد یا گروه کوچک از نخبگان

به جای نهادها متکی است، به صورتی گریزناپذیر با مشکل جانشینی مواجه می‌شوند. رژیم‌های نو اقتدارگرا در جلوگیری از شکست خود در انتخابات چندحزبی، مهارت زیادی دارند که اغلب، این کار را با کاربرد روش‌های ماهرانه و بدون اعاده سرکوب آشکار و یا پر کردن صندوق‌ها با آرای دلخواه، انجام می‌دهند. در واقع، برخی از این رژیم‌ها به هر کاری دست می‌زنند تا به انتخابات خود چهره‌ای مشروعیت‌آمیز بدهند (اوتاوی، ۱۳۸۷: ۲۵-۲۴).

حکومت‌های نو اقتدارگرا، در زمینه اعمال فشار بر مطبوعات مستقل برای خودسانسوری و مشروعیت‌زدایی از نهادهای دموکراتیک خبره‌اند. با این حال، نو اقتدارگرایان تنها از طریق دستکاری در نهادها و توسل به سرکوب، در قدرت باقی نمی‌مانند، بلکه آنها اغلب از میزانی از حمایت افکار عمومی نیز بهره‌مندند. علت این حمایت آن است که بسیاری از مردم فکر می‌کنند این‌گونه نظام‌های سیاسی برخی خدمات و کالاهای همگانی را به جامعه ارائه می‌دهند که در مقابل، حکومت‌های دموکراتیک از ارائه آن عاجزند.

رژیم‌های نو اقتدارگرا با وجود داشتن برخی ویژگی‌های مشترک، تفاوت‌های فراوانی با یکدیگر دارند. به همین علت، همه آنها را نمی‌توان در چارچوب یک نوع رژیم یا نظام سیاسی در نظر گرفت؛ بلکه باید از انواع آن سخن گفت. در صورتی که انواع این رژیم‌ها را بر روی یک طیف سیاسی در نظر بگیریم، برخی از آنها به انتهای طیف مربوط به اقتدارگرایی نزدیک می‌شوند که آذربایجان در دوره علی‌اف در این زمینه مثال زدنی است.

در دوره ریاست جمهوری علی‌اف و بر اثر رفتارها و اقدامات او، نظام سیاسی آذربایجان عملاً حالت نواقدرگرایی پیدا کرده است. یعنی هرچند ساختاری دموکراتیک دارد، ولی از حیث کارکرد، ماهیتی اقتدارگرایانه از نوع جدید دارد که به‌رغم وجود ابزارهای سیاسی دموکراسی، مانند: مجلس، انتخابات و دادگاه قانون اساسی تا زمان استمرار حاکمیت حزب حاکم، قدرت مطلقه در دست این حزب است و مخالفان با وجود فعالیت سیاسی، قدرت تأثیرگذاری در سیاست‌های کشور را ندارند. در آذربایجان، به‌دلیل نبود گزینه جایگزین برای حزب حاکم (به‌رغم وجود احزاب شناسنامه‌دار و با سابقه، مانند: حزب مساوات و جبهه خلق و...) و نیز با توجه به عملکرد موفق دولت مستقر در اقتصاد و ثبات سیاسی، مردم پایگاه قابل اتکایی به‌جز حزب حاکم نمی‌شناسند.

۲. تعریف مفاهیم

در مقاله حاضر دو مفهوم «سیاست» و «حکومت» مورد تأکید قرار دارند. لذا ابتدا ضروری است تا تعریفی کوتاه و جامع از این دو واژه داشته باشیم:

- سیاست

برای واژه «سیاست» مفاهیم گوناگونی ذکر کرده‌اند. در فرهنگ علوم سیاسی نیز مفاهیم اصطلاحی متعددی برای آن به‌وجود آمده است.

در لغت‌نامه‌ها برای واژه «سیاست» معانی بسیاری ذکر کرده‌اند که عبارت‌اند از: رعیت‌داری، پاس داشتن ملک، حراست و نگهداری، حکم راندن، ریاست، داوری، مصلحت‌تدبیر، دوراندیشی، عقوبت، مجازات و تنبیه (دهخدا، ۱۳۸۵: ۳۴۲).

اندیشمندان و صاحب‌نظران غربی برداشت‌های گوناگونی از «سیاست» دارند که می‌توان آنها را به چهار دسته تقسیم کرد:

نخست، تعاریفی که سیاست را به‌معنای مطالعه دولت که نوعی جامعه کامل است، در نظر می‌گیرند. «هارولد لاسول» می‌نویسد: «سیاست مطالعه دولت است» (جاسمی، ۱۳۵۸: ۲۵۴).

دوم، تعاریفی که سیاست را به‌معنای حکومت که نوعی نهاد رسمی و اجتماعی است، می‌دانند. فرهنگ لیتره، سیاست را «علم بر جوامع کشور» می‌داند (جاسمی، ۱۳۵۸: ۲۵۳).

سوم، تعاریفی که سیاست را به معنی قدرت مطلق، اعم از حکومتی یا غیرحکومتی و نهادی یا غیرنهادی مطرح می‌کنند و سیاست را مطالعه اعمال قدرت و نفوذ می‌دانند که به‌شکلی وسیع در جوامع انسانی جریان دارد (جاسمی، ۱۳۵۸: ۲۵۴). سیاست عبارت از مطالعه قدرت و نفوذ است. هر کس، دیگری را وادار به انجام عملی کند یا از عملی باز دارد، اعمال قدرت کرده است (ابوالحمد، ۱۳۶۸: ۲۷).

چهارم، تعاریفی که سیاست را نوعی رفتار معرفی می‌کنند. «ویلیام بلوم» در تعریف سیاست می‌گوید: سیاست یک فعالیت و جریان اجتماعی است که شامل رقابت و همکاری در اعمال قدرت می‌شود و اوج آن در تصمیم‌گیری برای یک گروه ظاهر می‌شود» (تتودور بلوم، ۱۳۷۳: ۱۷).

بنابراین، هر جا روابط قدرتی یا موقعیت‌های ستیزه‌ای باشد، سیاست نیز هست؛ گرچه حکومت هم نباشد. پس سیاست، نوعی رفتار است نه یک نوع نهاد.

در این مقاله منظور از «سیاست» روش سیاست‌ورزی الهام علی اف، رئیس‌جمهور آذربایجان» از سال ۱۳۸۲ تاکنون است.

- حکومت

در یک تعریف عام، حکومت عبارت است از مجموعه نهادهای فرمانروا، وظایف و اختیارات هر کدام از آنها و روابطی که میان اندامهای حکومتی موجود است (قاضی، ۱۴۰۱: ۴۲۲). در فرهنگ سیاسی در تعریف حکومت آمده است: حکومت یعنی تشکیلات سیاسی و اداری کشور و چگونگی و روش اداره یک کشور یا واحد سیاسی. تشکیلات دولت علاوه بر نمایندگی‌های اجرایی، معمولاً از سه بخش مجریه، مقننه و قضائیه تشکیل می‌شود؛ همان مجموعه بنیادهای سیاسی، قوانین و آداب و رسومی که حاکمیت از طریق آنها اعمال می‌شود (آقابخشی و افشاری‌راد، ۱۳۸۷: ۱۱۵).

لازم به ذکر است که دو واژه «حکومت» و «دولت» در برخی موارد معنای مرادف با یکدیگر دارند. اگر دولت را قدرت سیاسی سازمان‌یافته‌ای که امر و نهی می‌کند، تعریف کنیم، مرادف با حکومت می‌شود. طبق این تعریف، دولت به معنای قوه مجریه کشور و هیأت دولت، نیست؛ بلکه مفهوم هیئت حاکمه است که قانون‌گذاری، سیاست‌گذاری، اجرا، قضاوت و برقراری نظم را بر عهده دارد. اگرچه تعاریف متعددی از حکومت ارائه شده است، اما می‌توان حکومت را ابزاری دانست که به وسیله آن، سیاست‌های دولت مورد اعمال واقع می‌شوند و همین‌طور این نهاد خود سیاست‌گذار و تعیین‌کننده راهبردهای پیش روی کشور است. نوع حکومت و شکلی که کشور با آن اداره می‌شود، به نظام‌های سیاسی مختلف و نهادها و ابزارهایی بستگی دارد که مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۳. الهام علی‌اف؛ از گذشته تاکنون

آذربایجان از زمان استقلال در سال ۱۳۷۰ چهار رئیس‌جمهور را تجربه کرده که سال‌های بیشتری از آن در دست علی‌اف پدر و پسر بوده است:

۱. ایاز مطلب‌اف از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۱؛

۲. ابوالفضل ایلچی‌بیگ از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۲؛

۳. حیدر علی‌اف از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۲ و به صورت دو دوره‌ای؛

۴. الهام علی‌اف از ۱۳۸۲ تاکنون.

در کارنامه خاندان علی‌اف که نزدیک به ۳۰ سال است قدرت را به‌طور موروثی در اختیار دارند که در شرایط دشوار اوایل دهه ۷۰ در جمهوری آذربایجان به قدرت رسیدند، هم از نظر سیاست داخلی (ثبات سیاسی و توسعه اقتصادی) و هم از حیث سیاست خارجی (سیاست متوازن همه‌جانبه‌گرا و دیپلماسی منفعت‌گرا) نمرات قابل قبول بر نمرات ضعیف فزونی دارد. این در حالی است که پیروزی در جنگ دوم قره‌باغ در سال ۱۳۹۹ و تحولات دو سال اخیر، این موفقیت را در چشم شهروندان آذری مضاعف کرده است؛ به گونه‌ای که اگر وضعیت به همین منوال ادامه پیدا

کند و بر موفقیت‌ها و دستاوردهای سیاسی، امنیتی، نظامی و اقتصادی به هر شکلی افزوده شود، ادامه مشروعیت حزب حاکم و خاندان علی‌اف در بین اکثریت مردم پیش‌بینی می‌شود.

۱.۳. زندگی شخصی و فردی

الهام حیدر اوغلو علی‌اف متولد ۳ دی ۱۳۴۰ میلادی در شهر باکو است. الهام علی‌اف دومین فرزند حیدر علی‌اف، رئیس‌جمهور پیشین آذربایجان است. خانواده علی‌اف اصالتاً اهل روستای شرور در نخجوان، کنار رود ارس و هم‌مرز با ایران هستند. خانه پدر بزرگ الهام علی‌اف هنوز در شرور پابرجاست. مادرش «ظریفه علیوا»^۱ چشم‌پزشک آذربایجانی بود. او همچنین یک خواهر بزرگ‌تر به نام سویل علیوا دارد.

در سال‌های ۱۳۴۶ تا ۱۳۵۶ در دبیرستان شماره ۶ باکو تحصیل کرد. در سال‌های ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۱ در مؤسسه دولتی روابط بین‌الملل مسکو به تحصیل ادامه داد. پس از فارغ‌التحصیلی از MGIMO، وارد دوره فوق‌لیسانس آن مؤسسه شد. علی‌اف دکترای تاریخ دارد و در دانشگاه دولتی مسکو در رشته روابط بین‌الملل هم تحصیل کرده است. او بین ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۹ در پژوهشکده دولتی ارتباطات بین‌المللی مسکو تدریس می‌کرد. علی‌اف طی سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۳ در زمینه تجارت خصوصی فعالیت داشت و تعدادی از بنگاه‌های تولیدی - تجاری را مدیریت می‌کرد (en.president.az, ۱۳۹۴).

به‌طور کلی، ۱۵ سال از زندگی الهام علی‌اف با MGIMO یا همان مؤسسه دولتی روابط بین‌الملل مسکو همراه است. او در مصاحبه با شبکه‌های تلویزیونی روسیه با توصیف آن دوره به‌عنوان دورانی فراموش‌نشدنی می‌گوید: «سال‌های دانشجویی برای همه خاص است. این سال‌های شکل‌گیری، سال‌های ورود به زندگی مستقل است. این سال‌ها به من هم دانش و هم تجربه آموخته است. این اولین تجربه یک زندگی مستقل بود» (Aslanov, ۱۳۹۸: ۴).

همسر الهام علی‌اف، «مهربان علیوا» بانوی اول آذربایجان است و سه فرزند به نام‌های لیلا، آرزو و حیدر دارد. او علاوه بر ترکی آذربایجانی به ترکی استانبولی، فرانسوی، روسی و انگلیسی نیز صحبت می‌کند. خانواده همسر الهام علی‌اف اهل روستای اندبیل استان اردبیل هستند.

الهام علی‌اف در ابتدای ریاست خود، اساساً شخصی سیاسی نبود و در امور قمار و تجارت فعالیت داشت و به‌خاطر میل شدید به قمار، در میان اهالی معروف بود. در سال ۱۳۷۷ برای اولین بار، نشریه ایمپولس که توسط محمد سلطان‌اف چاپ می‌شد، تصاویری از رقاصی الهام

۱. ظریف علیوا دکترای پزشکی و دانشمند آکادمی ملی علوم آذربایجان شوروی بود. عزیز علی‌اف، سیاست‌مدار و پزشک اهل آذربایجان شوروی، پدر ظریف علیوا بود.

علی اف با ایروگوندش، خواننده مشهور ترکیه، را منتشر کرد و به همین دلیل، مدتی بعد، از کار برکنار شد. اصولاً الهام علی اف شخصی سیاسی نبود. یکبار در زمان ریاست حیدر علی اف در استانبول، در کازینوی عمر لطفی توپال، به خاطر باخت کلان و ناتوانی از پرداخت پول به قماربازان، گروگان گرفته شد. پدرش حیدر علی اف با اعزام هیئتی ویژه و پرداخت پول، موجبات آزادی الهام علی اف را فراهم کرد. از سوی دیگر، در آن ایام، روزنامه بنی شفق ترکیه، خبر مقروض بودن الهام علی اف به عمر لطفی توپال را رسانه ای کرد که خاندان علی اف را سخت برآشفته. با این همه، بعدها عمر لطفی توپال به دست اشخاص ناشناس ترور شد. علاوه بر این، الهام علی اف سابقه همکاری با مجله های مستهجن پلی بوی را در کارنامه خود دارد. از این رو، به عقیده تحلیلگران حمایت از همجنس بازان و تلاش برای برپایی همایش جهانی همجنس بازان در باکو، ریشه در انحرافات اخلاقی وی دارد (دادپور، ۱۴۰۰).

مواردی که به آنها اشاره شد، تنها بخشی از فساد و رانت حاکم بر خانواده الهام علی اف در حدود ۳۰ سال گذشته است.

۲-۳. سوابق اجرایی و سیاسی

الهام علی اف در سال ۱۳۷۰ مدیر ارشد شرکت «اورپنت» در مسکو بود. همچنین در سال های ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۶ معاون روابط اقتصادی خارجی شرکت دولتی نفت آذربایجان بود. در سال ۱۳۷۶ سمت خود را به معاون اول در همان شرکت تغییر داد. وی در سال ۱۳۸۲ نخست وزیر آذربایجان بود. الهام علی اف نزدیک ترین همکار حیدر علی اف در حفظ نظام دولتی آذربایجان و تأسیس آذربایجان جدید بود. الهام در تهیه راهبرد نفتی که توسط پدرش حیدر علی اف برای موفقیت و تحقق این سیاست در جهان انجام شد و نیز در طراحی پروژه های مختلف و اجرای مأموریت های دیپلماتیک مشارکت داشت و نقش مهمی در جریان سرمایه گذاری ها ایفا می کرد. او سهم خاصی در انجام دادن اصلاحات اقتصادی، گسترش روابط اقتصادی و فرهنگی آذربایجان با کشورهای خارجی، انعقاد و تحقق قراردادهای تاریخی به ویژه با شرکت های نفتی مرفعی جهان در زمینه بهره برداری مشترک از میادین نفت و گاز داشت که قرارداد خط لوله اصلی صادرات نفت باکو - تفلیس - جیهان از جمله آنهاست. الهام علی اف همچنین در ایجاد دولت دموکراتیک، قانونی و سکولار در آذربایجان مشارکت فعال می کرد. او رهبر حزب آذربایجان نوین (NAP)، حزب سیاسی پیشرو کشور است. در اولین کنگره NAP در سال ۱۳۷۸ به عنوان نایب رئیس حزب انتخاب شد. در کنگره دوم در سال ۱۳۸۰، او را به عنوان دستیار اول رئیس حزب انتخاب کردند. الهام علی اف مأموریت خود را با اشراف کامل انجام داده و فعالیت مطلوبی در بسیج توده های

مردم برای ایجاد آذربایجان جدید نشان می‌دهد (Aamir, ۱۳۸۹).

الهام علی‌اف در چهار دوره پیاپی از حزب آذربایجان نوین توانسته است به ریاست‌جمهوری آذربایجان برسد. در انتخابات ریاست‌جمهوری سال ۱۳۸۲ با ۷۷ درصد آرا، انتخابات ریاست‌جمهوری سال ۱۳۸۷ با ۸۷ درصد آرا، انتخابات سال ۱۳۹۲ با ۸۴ درصد آرا و در آخرین مرتبه در انتخابات سال ۱۳۹۷ با ۸۲ درصد آرا به ریاست‌جمهوری رسید. در سال ۱۳۹۲، مسئولان انتخابات نتایج را طوری اعلام کردند که به شائبه تقلب دامن زدند. الهام علی‌اف در ژانویه ۱۳۹۶ طی حکمی، همسرش را به سمت معاون اولی خود منصوب کرد (washingtonpost, ۱۳۹۲). با کمترین بررسی درباره ویژگی‌های شخصیتی و تجارب مهربان علی‌اف، مشخص می‌شود که او شایستگی چندانی برای سمت معاون رئیس‌جمهور نداشت. آنچه علی‌اف انجام داده، اقدامی در مسیر هموارسازی مسیر انتقال قدرت از او به فرزندش بوده است.

۴. شاخصه‌ها و مبانی حکومت و سیاست علی‌اف

در ادامه مقاله حاضر مهم‌ترین شاخصه‌های حکومت و سیاست الهام علی‌اف که از سال ۱۳۸۲ بر کرسی ریاست‌جمهوری تکیه زده است، به اجمال مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۴. رئیس‌جمهور محبوب، اقتدارگرا و کاریزما

الهام علی‌اف با اینکه یک رئیس‌جمهور اقتدارگراست، در بین افکار عمومی و شهروندان داخل آذربایجان از محبوبیت مطلوبی برخوردار است. روال معمول این است که پس از هر انتخاباتی فارغ از صحت و سقم آن، در قریب به اتفاق موارد، رتبه رهبران سیاسی و رؤسای جمهور شروع به کاهش می‌کند؛ زیرا سران کشورها ممکن است به همه وعده‌های انتخاباتی عمل نکنند یا اقداماتی را انجام ندهند که منافع جامعه را برآورده می‌کند؛ به طوری که در افکارسنجی‌ها در خوش‌بینانه‌ترین حالت، میزان محبوبیت رؤسای جمهور پس از انتخابات بیش از ۵۰ تا ۶۰ درصد نیست.

اما این وضعیت در جامعه آذربایجان به صورت قابل تأملی برعکس است! نظرسنجی «مؤسسه تحقیقات اجتماعی فرانسه» که در آوریل سال ۱۳۹۸ یعنی یک سال پس از آخرین انتخابات ریاست‌جمهوری آذربایجان انجام شد، نشان داد که بیش از ۸۵ درصد مردم از کارهای انجام‌شده تحت رهبری الهام علی‌اف حمایت می‌کنند. ۷۵/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان به این سؤال که پیشرفت رئیس‌جمهور در تحقق وعده‌های انتخاباتی را چگونه ارزیابی می‌کنند، پاسخ مثبت دادند. «برونو ژانبارت» رئیس این مؤسسه افکارسنجی و تحقیقاتی اذعان کرد که این نظرسنجی به صراحت تأیید می‌کند که آذربایجانی‌ها از رهبری سیاسی خود بسیار راضی هستند. نظرسنجی دیگری نیز در ارتباط با فعالیت‌های رئیس‌جمهور آذربایجان در سال ۱۳۹۸ توسط «مرکز تحقیقات

اجتماعی» این کشور انجام شده است. طی این نظرسنجی، از ۱۳۱۶ نفر خواسته شد تا فعالیت‌های الهام علی‌اف در ماه اکتبر را ارزیابی کنند. از این تعداد، ۷۷/۵ درصد معتقدند که ایمان و اعتماد به رئیس‌جمهور کشور افزایش یافته و ۱۸/۱ درصد نیز معتقدند که ایمان و اعتماد به او بدون تغییر باقی مانده است. این رقم تقریباً به ۹۵/۶ درصد می‌رسد (Aslanov, ۱۳۹۸: ۹).

بی‌شک مهم‌ترین عاملی که مستقیماً بر رتبه‌بندی سران کشورها تأثیر می‌گذارد، میزان تحقق وعده‌های تبلیغاتی است. در این زمینه، ۷۵/۶ درصد از شرکت‌کنندگان در نظرسنجی به یک سؤال مرتبط از مؤسسه تحقیقات اجتماعی پاسخ مثبت دادند. جالب است گفته شود که حتی یک وعده رئیس‌جمهور الهام علی‌اف محقق نشده باقی نمانده است. حتی در زمانی که درآمدهای نفتی به شدت کاهش یافت و جهان با رکود مالی جهانی مواجه بود، همه قریب به اتفاق برنامه‌های اجتماعی در آذربایجان اجرا شد و علی‌اف توانست کارهای آغازشده را با موفقیت به پایان برساند (همان، ۱۳۹۸: ۱۰).

با توجه به تحولات دو سال اخیر که بخش مهمی از مناطق اشغالی در قره‌باغ آزاد شده و علی‌اف برنامه‌های بلندپروازانه دیگری را نیز دنبال می‌کند که باعث تحریک شور و هیجانات و احساسات جامعه آذری شده است، به‌طور مسلم، بر محبوبیت وی افزوده شده است. رصد جامعه داخلی آذربایجان نیز چیزی جز این را نمی‌گوید. به عبارت دیگر، پس از پیروزی کشور در جنگ ۴۴ روزه قره‌باغ و در دوران «پسامناقشه»^۱ در این کشور، به نظر می‌رسد کاریزمای حزب حاکم و الهام علی‌اف رهبر آن، بیش از پیش تقویت شده و نواقداگرایی در سیاست داخلی کشور استمرار خواهد یافت.

اما باید توجه داشت که محبوبیت یک سیاست‌مدار به‌خصوص در نظام‌های اقتدارگرا و نواقداگر، به معنای پاکدستی و دموکرات بودن سیاست‌مداران و برخورداری آنها از کارنامه درخشان نیست. الهام علی‌اف با وجود محبوبیت در داخل آذربایجان، در این سو نیز به شدت عمل در برخورد با منتقدان و مخالفان داخلی از هر طیفی، اعم از فعالان دینی و مذهبی، روزنامه‌نگاران، نخبگان سیاسی و... معروف است که تا حدود زیادی چهره و موقعیت منطقه‌ای و بین‌المللی او را تضعیف کرده است.

۲-۴. رئیس‌جمهور مادام‌العمر

الهام علی‌اف، ۶۱ ساله، چهارمین رئیس‌جمهور آذربایجان است. در انتخابات سال ۱۳۸۲ مسئولان انتخابات به‌طور اشتباهی نتایج را حتی قبل از شروع رأی‌گیری اعلام کردند که به شائبه تقلب در انتخابات دامن می‌زند. پس از آن نیز در سال‌های ۱۳۸۷، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۷، علی‌اف در رقابت‌های انتخاباتی صوری و بدون هیچ‌گونه رقیب جدی، توانست حضور خود را در رأس معادلات سیاسی و اجرایی باکو تثبیت کند.

۱. Post-conflict

علی اف در یک قرارداد نانوشته اما ملموس، قصد دارد تا پایان عمر خود در این مسند باقی بماند. از سال ۱۳۸۲، مناقشه قره باغ به طور پراکنده در دوره ریاست جمهوری علی اف ادامه یافت و سال ۱۳۹۹ به صورت جنگ دوم قره باغ درآمد که منجر به یک توافق نامه صلح شد که به موجب آن، آذربایجان بیشتر اراضی جمهوری آرتساخ را که در جریان جنگ اول قره باغ تأسیس شده بود، باز پس گرفت. پس از این واقعه، علی اف سعی دارد قره باغ را به رمز اصلی بقای خود در قدرت و به دست گرفتن رهبری آذربایجان تبدیل کند. در این میان، الهام علی اف می کوشد اعضای خاندان و نزدیکانش را به صورت نظام مند در معادلات قدرت مستقر و به آنها مصونیت های سیاسی مادام العمر دهد. برای مثال، الهام علی اف در ژانویه ۱۳۹۶ طی حکمی، همسر خود را به عنوان معاون اول خود منصوب کرد. این منصب مانند پست ریاست جمهوری علی اف مادام العمر است.

۳-۴. سرسخت در مقابل منتقدان و مخالفان داخلی

همان طور که اشاره شد، الهام علی اف با وجود محبوبیت در بین شهروندان آذری که عمدتاً ناشی از رفتارهای پوپولیستی است، اما در مواجهه با گروه های مخالف و اپوزیسیون، «سرسختی» شدیدی از خود نشان می دهد.

در همین زمینه باید تأکید شود در طول حدود ۳۰ سال گذشته، چرخه سرکوب و تضعیف مخالفان در جمهوری آذربایجان نتیجه ملموسی برای حاکمیت علی اف داشته است. یکی از عوامل موفقیت الهام علی اف برای ابقای خود، داشتن رقبای ضعیف و متکثر است. اما یکی از عوامل ضعف اپوزیسیون در جمهوری آذربایجان نیز تشدید سرکوب مخالفان از سوی علی اف بوده است. همین عوامل، به موفقیت الهام علی اف در سرکوب و همچنین پیروزی قاطع در مقابل گروه های متکثر مخالف آذربایجانی منجر شده است که در مقاطع مختلف به رغم تشکیل ائتلاف ها در انتخابات ها، عملاً قادر به رقابت با حزب حاکم آذربایجان نوین به رهبری علی اف نیستند (عابدی، ۱۳۹۴).

موفقیت علی اف در انتخابات های اخیر، با وجود برخی مشکلات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در این کشور و نیز مشارکت اندک مخالفان سیاسی دولت باکو، به عوامل مختلفی برمی گردد. یکی از این عوامل اپوزیسیون ضعیف و غیر عمومی در این کشور است. دولت علی اف در طول سال های گذشته با شگردهای مختلفی برای ضعیف تر کردن احزاب و جریان های مخالف و منتقد به روش تطمیع و ایجاد تفرقه متوسل شده است و به معضل انشعاب میان آنها دامن می زند. هر چند در انتخابات های متعدد، احزاب مخالف ضعیف بعضاً از روش ائتلاف استفاده می کنند، اما کمیسیون مرکزی انتخابات آذربایجان با نظر علی اف، صلاحیت چهره ها و شخصیت های مؤثر را به اشکال مختلف تأیید نمی کند. در نتیجه، موجب تسهیل روند پیروزی علی اف و احزاب وابسته به او در انتخابات ها می شود. بنابراین،

اگرچه کار حزبی در آذربایجان بسیار ریشه‌دار است و این می‌تواند به پرورش مخالفان سیاسی کمک کند، اما از سوی دیگر، همین شرایط موجب عدم تأثیرگذاری مؤثر اپوزیسیون در برابر حزب حاکم می‌شود؛ زیرا احزاب مخالف در بسیج عمومی ناتوان هستند و از امکانات دولتی نمی‌توانند استفاده کنند. شبکه‌های تلویزیونی کاملاً در اختیار علی‌اف هستند و احزاب رقیب توانایی ارائه یک جایگزین مناسب را - که توانایی رقابت با دولت علی‌اف را داشته باشد - ندارند و اغلب فاقد ایدئولوژی و برنامه‌های توانمند برای جلب نظر مردم هستند (عابدی، ۱۳۹۴).

۴-۴. رانت‌گرا و متخلف اقتصادی

در ۱۱ مهر ۱۴۰۰، «کنسرسیوم بین‌المللی خبرنگاران پژوهشگر»^۱ به دنبال فعالیت بیش از ۶۰۰ روزنامه‌نگار در ۱۱۷ کشور در جهان (که شامل ۱۱/۹ میلیون سند به حجم ۲/۹ ترابایت می‌شود)، داده‌هایی را به دست آورد و رسانه‌ای کرد که نشان می‌داد سیاست‌مداران با خارج کردن پول از کشورهايشان و سرمایه‌گذاری در کشورهای دیگر (عمدتاً در بریتانیا، آمریکا و موناکو)، از مالیات دادن و حساب پس دادن به شهروندان کشورشان فرار کرده‌اند. اسناد موسوم به «پاندورا»^۲ پژوهش‌های جدید درباره گریزگاه‌های مالیاتی یا «بهشت‌های مالیاتی» است که نشان می‌دهد ۳۵ رهبر سیاسی کنونی یا سابق و همچنین ۳۳۰ سیاست‌مدار و مقام رسمی از ۹۱ کشور جهان، چگونه ثروت خود را به شیوه‌هایی مخفی می‌کنند که مأموران دولتی قادر به رصد آنها نیستند.

الهام علی‌اف، رئیس‌جمهور آذربایجان، در کنار پادشاه اردن یکی از رهبران سیاسی شاخص است که براساس اسناد منتشره، بیشترین میزان فساد مالی به نام او و خانواده‌اش در «اسناد پاندورا» به چشم می‌خورد. ظاهراً رئیس‌جمهوری آذربایجان و اعضای خانواده‌اش، از طریق شرکت‌های فراسرمینی، املاکی به ارزش ۷۰۰ میلیون دلار در بریتانیا خریده‌اند. این املاک در مواردی به نام فرزندان «علی‌اف» به ثبت رسیده‌اند. خانواده علی‌اف در پوشش شرکت‌های ثبت شده در پناهگاه‌های مالیاتی مشغول خرید ملک و مستغلات در بریتانیا بوده‌اند. این اسناد نشان می‌دهند خانواده علی‌اف ۱۷ ملک خریده‌اند، از جمله یک مجتمع اداری به ارزش ۳۳ میلیون پوند در مرکز لندن که به نام حیدر، پسر یازده‌ساله علی‌اف است. این مجتمع در محله گران‌قیمت می‌فر لندن را ابتدا شرکتی در سال ۱۳۸۸ خرید که مالکش یکی از دوستان خانواده علی‌اف است. یک ماه بعد، مالکیت آن به حیدر منتقل شد. خانواده علی‌اف یک مجتمع اداری دیگر را در همان نزدیکی در سال ۱۳۹۷ به قیمت ۶۶ میلیون پوند به «املاک سلطنتی» فروختند. جالب است که در سال

۱. ICIJ

۲. Pandora Papers

۱۳۹۷، سازمان تنظیم مقررات انگلیس یک وکیل لندن را به دلیل عدم موفقیت در پرونده سرمایه‌گذاری اموال دختران رئیس‌جمهور علی اف، لیلا و آرزو علیوا، ۴۵ هزار پوند جریمه کرد. دادگاه دریافت که وکیل در موردی که می‌بایست خطرات پولشویی را افزایش می‌داد، بررسی لازم را انجام نداده است (Goodley and others, ۱۴۰۰: ۳).

شایان ذکر است که از سوی سازمان شفافیت بین‌الملل،^۱ «الهام علی اف» رئیس‌جمهور آذربایجان فاسدترین مرد سال ۱۳۹۱ نامیده شده بود. این عنوان به اشخاصی تعلق می‌گیرد که نقش برجسته‌ای در نقض حقوق بشر و فساد در منطقه تحت کنترل خود داشته باشند. در سال ۱۳۹۱ علی اف به دلیل افشاگری‌های جدید در مورد اینکه چگونه خانواده‌اش سهام بزرگی در صنایع پرسود از جمله مخابرات، صنایع معدنی و ساختمانی اغلب از طریق معاملات دولتی به دست آورده‌اند، به‌عنوان فاسدترین مرد سال انتخاب شد (Occrp, ۱۳۹۱).

علاوه بر این، در سال ۱۳۹۶ گزارشی توسط «پروژه مبارزه با جرایم سازمان‌یافته و فساد» منتشر شد و طی آن، حکومت جمهوری آذربایجان متهم شد که مبلغ ۲/۹ میلیارد دلار طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۳ به اروپا منتقل و پس از پولشویی در راستای لابی دولت آذربایجان به افراد مورد حمایت پرداخت کرده و خرج شده است. این مبلغ حدوداً معادل روزی ۳ میلیون دلار طی آن ایام بوده است. این پولشویی اهداف مختلفی را دنبال می‌کرد که «ماست مالی کردن» موارد نقض حقوق بشر توسط حاکمان جمهوری آذربایجان و بهبود چهره آنان در فضای بین‌المللی، یکی از اهداف آن بوده است. یکی از دریافت‌کنندگان «لوکا وولونته» نماینده ایتالیایی پارلمان اروپا بود که به گزارش نقض حقوق بشر در آذربایجان در سال ۱۳۹۲ رأی منفی داده بود. او متهم شد که ۲ میلیون دلار از دولت جمهوری آذربایجان گرفته است (Harding and others, ۱۳۹۶).

مجله *اشپیگل آلمان* در چارچوب افشاگری‌های مالی خود به عملکرد خانواده همسر علی اف، مهربان‌پاشا، اشاره کرده و می‌نویسد: براساس اخبار و گزارش‌ها، خانواده همسر علی اف تحت پوشش شرکت‌های بیمه، ساخت‌وساز و آژانس‌های مسافرتی و همچنین بانک خصوصی «پاشا بانک»، در عرصه‌های اقتصادی کشور آذربایجان بسیار فعال هستند و از نفوذ رئیس‌جمهور، نهایت استفاده را می‌برند! به نوشته اشپیگل، عموی پرنفوذ همسر علی اف، به نام حافظ پاشا، از سال

قرار آلمان برلین است که در سال ۱۳۷۲ تأسیس شد و دفتر اصلی آن در سازمان غیردولتی یک ۱. شفافیت بین‌الملل و افزایش آگاهی در مورد مبارزه با فساد دارد. هدف این سازمان که در حدود ۱۰۰ کشور نمایندگی دارد، تلاش برای می‌کند. سنجش فساد به استفاده از شاخص ادراک فساد آن است. این سازمان به‌طور سالیانه اقدام به انتشار فساد رشوه‌گیری، خرید و فروش پست‌های دولتی، رشوه‌پذیری دستگاه قضایی، اختلاس، شاخص‌هایی نظیر: فساد، است. فروش مواد مخدر در میان سیاست‌مداران و مقام‌های دولتی و عدم مقابله کافی یا ناکارایی در پیکار علیه مالی

۲۰۰۶، معاون وزیر خارجه این کشور است و ۱۳ سال نیز مسئولیت سفارت آذربایجان در آمریکا را برعهده داشته است. به نوشته این روزنامه، پدر و خواهر همسر علی اف، دارای مسئولیت‌های بسیار مهمی در دستگاه حکومتی آذربایجان هستند (دادپور، ۱۴۰۰).

روزنامه آمریکایی واشنگتن پست، میزان املاک و مستغلات لیلا و آرزو علی اف، دو دختر رئیس‌جمهور، را ۷۵ میلیون دلار برآورد می‌کند. در فهرست مالکان، نام‌هایی مشابه نام سایر اعضای خانواده رئیس‌جمهور نیز به چشم می‌خورد. با احتساب اقدامات مالی این دو، سرمایه‌گذاری خانواده رئیس‌جمهور آذربایجان در امارات، به حدود ۵۰ میلیون پوند می‌رسد. ساخت جزیره‌ای مثل نخل در ساحل جمیرا، به نمادی از تجمل‌گرایی و افراط در دبی تبدیل شده است. بعد از آنکه پروژه جهان دبی، به علت کمبود بودجه و عقب‌نشینی سرمایه‌گذاران، به حالت تعلیق درآمد، ادامه کار تکمیل جزیره نخل هم به تعویق افتاد. جزئیات دارایی‌های ثبت‌شده در اسناد مالکیت، نشان می‌دهد که درآمد سالانه پسر رئیس‌جمهور حدود ۱۵۰ هزار پوند است! ارزش املاک خریداری‌شده برابر با ۱۰ هزار سال درآمد یک شهروند از طبقه متوسط آذربایجان است (دادپور، ۱۴۰۰).

۵-۴. فضای ذهنی ژئوکالچر

برخورداری از مدرک دکترای تاریخ در کنار تحصیل در رشته روابط بین‌الملل متغیر مهمی است که موجب شکل‌دهی به یک «فضای ذهنی ژئوکالچر» در عرصه راهبردی سیاست خارجی الهام علی اف شده است که نتایج عملیاتی این رویکرد در حال حاضر، مشخص و قابل توصیف است. اشاره به قسمت کوتاهی از عملکرد سیاسی و فرهنگی علی اف در دوران ریاست‌جمهوری، برای اثبات این فضای ذهنی شاید کافی باشد (قراویری، ۱۴۰۰).

الهام علی اف با شعار «گفت‌وگوی بین فرهنگی» خط‌مشی سیاست‌های فرهنگی خویش را پیش می‌برد. در همین راستا، با تأسیس «مجمع جهانی گفت‌وگوی بین فرهنگی» در ۱ مهر ۱۳۸۹، زمین بازی خویش در این عرصه را گسترده‌تر کرده است. این مجمع با استقبال گسترده سازمان‌های بین‌المللی همچون یونسکو، ائتلاف تمدن‌های سازمان ملل، سازمان جهانی گردشگری، شورای اروپا و آیسسکو مواجه شد.

الهام علی اف با برگزاری چهار مجمع جهانی سطح بالا از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ در باکو تلاش کرده است تا مانیفست فرهنگ سیاسی خود در جهان بین‌الملل را ثابت‌قدم کند. همچنین طرح «مدارا و چندگانگی فرهنگی» در روند کاری او ثبت شده است که اهمیت فردی الهام علی اف را در عرصه فرهنگ سیاسی نشان می‌دهد.

الهام علی اف سعی دارد با پر رنگ نشان دادن نقش ژئوپلیتیک منطقه‌ای کشور آذربایجان،

ضعف اعتماد به نفس ملی خود را سرپوش گذارد و با ایجاد ارتباطات بین‌المللی با قدرت‌های پشت پرده نظم جهانی غرور کاذب خویش را افزایش دهد.

حضور متوالی الهام علی‌اف در مجمع جهانی اقتصاد داووس در کشور سوئیس با هدف متنوع‌سازی صادرات، نشان از عزم وی برای ایجاد لابی‌های صهیونیستی دارد. مؤید این فرضیه ارتباط راهبردی الهام علی‌اف با فردی به نام «دومنیک بارتون» است. دومنیک بارتون، سومین مدیر برتر جهانی شرکت «مکینزی اند کامپنی» است. این شرکت با ارائه مشاوره به مدیران جهانی، نقش پررنگی در طرح‌ریزی‌های راهبردی قدرت‌های جهان دارد. الهام علی‌اف با کسب اعتبار از رژیم صهیونیستی، ارتباطات خود را با امثال بارتون قوی‌تر کرده است تا بتواند تأثیر تصمیم‌ها و اقدامات خود را در زمین بازی قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی مشاهده کند.

با تحلیل فردی الهام علی‌اف و فعالیت او و نوع زبان بدن آن در می‌یابیم که او به دنبال کسب اعتبار منطقه‌ای و بین‌المللی است تا بتواند زمین بازی جدید ایجاد کند و نقش اول را در بازی سیاسی خود داشته باشد. کارگردان این بازی در حال حاضر، رژیم صهیونیستی است که سعی دارد با اغوای لجستیکی و دیپلماتیک الهام علی‌اف، کنترل خود بر منطقه را افزایش دهد و همچنین با تحریک اعتماد به نفس کاذب الهام علی‌اف، جمهوری آذربایجان را وارد مرحله تنش با جمهوری اسلامی ایران کند.

۶-۴. الحاق‌گرا و پان‌آدریست

الحاق‌گرایی و به عبارتی پان‌آدریسم، به یکی از مبانی اصلی سیاست و حکومت الهام علی‌اف در سال‌های اخیر تبدیل شده است. این رویکرد به خصوص در دوره پساجنگ دوم قره‌باغ و هم‌زمان با شدت یافتن سیاست‌های ترک‌گرایانه اردوغان، در سیاست خارجی علی‌اف نیز تشدید شده است. پان‌آدریسم که در دوره حیدر علی‌اف و سال‌های نخستین ریاست جمهوری الهام علی‌اف، حرکت خزنده‌ای در سیاست خارجی آذربایجان بود، به تدریج و در سال‌های گذشته به رویکردی آشکار در سیاست و حکومت الهام علی‌اف تبدیل شده است و در سطوح دولتی و در چارچوب نهادهایی چون کمیته دولتی امور آذربایجانی‌های مقیم خارج - که بعدها به دیاسپورای آذری تغییر نام داد - پیگیری می‌شود (کاظمی، ۱۳۹۸: ۲۸۵).

در این زمینه، علی‌اف در زمان برگزاری دومین کنگره سراسری آذربایجانی‌های دنیا در باکو در ۲۵ اسفند ۱۳۸۴، اعلام کرده بود که خود را رئیس جمهور پنج‌میلیون نفر آذری‌های دنیا می‌داند! علی‌اف در ۲۹ مهر ۱۴۰۱ در دیدار با «بغداد کولتایویچ» دبیرکل سازمان دولت‌های ترک که به باکو سفر کرده بود، در سخنانی اظهار داشت:

«جهان ترک بسیار گسترده‌تر از مرزهای کشورهای عضو سازمان کشورهای ترک است. بنابراین،

من مطمئن هستم که روابط بشردوستانه ما، تماس بین مردم، با نمایندگان مردم ترک‌زبان ساکن در یک جغرافیای وسیع نیز در آینده مورد تقاضا خواهد بود. در هر صورت، ما به نوبه خود برای تقویت وحدت بین کشورهای سازمان خود، حمایت از برادران خود که در کشورهای مختلف جهان زندگی می‌کنند (ده‌ها میلیون برادر خونی خود) هر کاری خواهیم کرد. تعداد آذربایجانی‌هایی که در خارج از آذربایجان زندگی می‌کنند، بسیار بیشتر از تعداد آنها در این کشور است. امنیت، حقوق و رفاه آنها برای ما بسیار مهم است. ما هر کاری را برای کمک به آذربایجانی‌هایی که از کشور ما جدا شده‌اند، انجام خواهیم داد. برای کمک به آنها در توسعه، به‌طوری که زبان، سنت‌ها و فرهنگ آذربایجانی را حفظ کنند، به اصول آذربایجانی و وفادار بمانند و هرگز روابط خود را با سرزمین تاریخی خود قطع نکنند. ما باید در سال‌های آینده در چارچوب سازمان کشورهای ترک به‌طور جدی در مورد این موضوع بحث کنیم» (وبسایت ریاست جمهوری آذربایجان، ۱۴۰۱).

اله‌ام علی‌اف در نهمین اجلاس سازمان دولت‌های ترک که در ۲۰ آبان ۱۴۰۱ در سمرقند ازبکستان برگزار شد، با تکرار اظهارات پیشین خود گفت: «جهان ترک تنها از کشورهای مستقل ترک تشکیل نمی‌شود، مرزهای جغرافیایی آن گسترده‌تر است. من معتقدم زمان آن فرا رسیده است که در چارچوب سازمان، مسائلی مانند جلوگیری از همسان‌سازی و حفظ حقوق، امنیت و هویت ملی هم‌وطنان خود را - که در خارج از کشورهای عضو سازمان ترک‌ها زندگی می‌کنند - همیشه در نظر داشته باشیم. نسل جوان در جهان ترک باید فرصت تحصیل به زبان مادری خود را در کشورهای محل سکونتشان داشته باشند. متأسفانه اکثریت ۴۰ میلیون آذربایجانی ساکن خارج از آذربایجان از این فرصت‌ها محروم هستند. آموزش هم‌وطنان مقیم خارج از کشورهای ترک به زبان مادری باید همواره در دستورکار سازمان باشد. باید در این راستا اقدامات لازم صورت گیرد. دولت آذربایجان توجه ویژه‌ای به حمایت از حقوق، آزادی‌ها و امنیت آذربایجانی‌های مقیم خارج از کشور دارد. ما به تلاش خود ادامه خواهیم داد تا هم‌وطنانمان که با سرنوشت تلخ از کشور آذربایجان جدا شده‌اند، زبان و سنت و فرهنگ ما را حفظ کنند و به اندیشه آذربایجانی‌گری وفادار بمانند و هرگز با سرزمین تاریخی خود قطع رابطه نکنند» (وبسایت ریاست جمهوری آذربایجان، ۱۴۰۱).

۷-۴. معتقد به اقتصاد بازار

در مسائل اقتصادی، دولت جمهوری آذربایجان از ابتدای کار رهایی از اقتصاد سوسیالیستی را در دستورکار خود قرار داده و به‌ویژه حرکت به سمت «اقتصاد بازار»^۱ در دوران اله‌ام علی‌اف، بیش از

۱. اقتصاد بازار آزاد یک سیستم اقتصادی است که در آن، تولید و توزیع کالاها و خدمات با سازوکار بازارهای آزاد - که توسط سیستم قیمت آزاد هدایت می‌شود (به جای بازارهایی با برنامه) - انجام می‌گیرد. ویژگی اصلی این سیستم

پیش قوت گرفته است. به موجب سیاست‌های اقتصادی الهام علی اف، تولید ناخالص داخلی آذربایجان بین سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۵ بیش از ۵ برابر فزونی یافت. بنابر داده‌های بانک جهانی، به هنگام انتخاب او در اولین دوره ریاست جمهوری سال ۱۳۸۲، تولید ناخالص داخلی آذربایجان که بالغ بر ۷ میلیارد دلار بود، در سال ۱۳۹۴ به ۳۸ میلیارد دلار افزایش پیدا کرد (worldbank, ۱۳۹۶).

با وجود شوک‌های جهانی، اقتصاد آذربایجان توانسته است نرخ رشد سریع خود را در سه ماهه گذشته حفظ کند. تولید ناخالص داخلی در سه ماهه اول ۱۴۰۱، ۶/۸ درصد افزایش یافت. اقتصاد غیرنفتی بیش از ۱۰ درصد رشد کرد و بدهی عمومی خارجی کاهش یافت. بدهی عمومی خارجی در آوریل ۱۴۰۰، ۱۸ درصد تولید ناخالص داخلی بود که در حال حاضر، تنها ۱۲/۵ درصد است. در واقع، آذربایجان بدهی خارجی خود را بیش از ۶۰۰ میلیون دلار در سال کاهش داده است. صادرات در سه ماهه اول ۱۴۰۱ به میزان ۵/۱ میلیارد دلار از واردات فراتر رفت که به تراز مثبت بزرگ در تراز تجاری خارجی کمک کرد (Azernews, ۱۴۰۱).

الهام علی اف بدون توجه به آموزه‌های رایج اقتصاد چپ و شعارهای دولت رفاه، سیاست‌های اقتصادی لیبرال را در دستورکار قرار داده است. بودجه دولت در این کشور عمدتاً بر پایه درآمدهای حاصل از منابع داخلی مانند مالیات و... بسته می‌شود و پول حاصل از فروش نفت و گاز در صندوق ذخیره ارزی تحت کنترل شخص رئیس جمهور ذخیره می‌شود. از این ذخیره ارزی، سالانه مبالغی برای ایجاد زیرساخت‌های کشور هزینه می‌شود و جای خالی آن، بلافاصله با درآمد سالانه صادرات نفت و گاز پر می‌شود. در چند سال گذشته، دولت باکو از همین محل، صنایع دفاعی و ارتش خود را متحول ساخت و نتیجه مثبت آن را در جنگ دوم قره‌باغ مشاهده کرد (واحدی، ۱۳۹۹).

در روابط اقتصادی خارجی نیز سیاست علی اف رابطه با کشورهای دیگر براساس «منطق اقتصادی» و بر پایه «مزیت‌های کشورها» در تأمین منافع اقتصادی آذربایجان است. بر اساس همین منطق، ایتالیا به اندازه مجموع دو کشور ترکیه و روسیه و کشور چین بیش از سه کشور آمریکا، انگلیس و فرانسه با جمهوری آذربایجان مبادله سالانه تجاری دارند.

وابستگی درآمدهای صادراتی به نفت و گاز، اقتصاد زیرزمینی، انحصارگرایی، فعالیت باندهای اقتصادی وابسته به قدرت و عدم توازن منطقه در توسعه اقتصادی از مشکلات اقتصادی جمهوری

اقتصادی آن است که تصمیمات سرمایه‌گذاری یا تخصیص کالای اساسی، به صورت اولیه از طریق بازارهای سرمایه و اقتصاد انجام می‌شود. این سیستم در مقابل اقتصاد دستوری قرار می‌گیرد که در آن، تصمیمات سرمایه‌گذاری و تولید، به عنوان جزئی از یک برنامه تولیدی یک‌پارچه، توسط سیستم سیاسی حاکم یا سایر سازمان‌های بدنه سیاسی - که کنترل عوامل تولید را برعهده دارند - گرفته می‌شوند.

آذربایجان است؛ ولی به دلیل کارآمدی نسبی سیاست‌های اقتصادی و وجود قوانین مناسب و رفتارهای اقتدارگرایانه علی‌اف، این مشکلات اساسی منجر به بحران اقتصادی در کشور نشده است.

۸.۴. چندجانبه‌گرایی در سیاست خارجی

در حوزه سیاست خارجی بر خلاف سیاست داخلی، الهام علی‌اف از تکیه بر روی پرهیز می‌کند. این کشور بعد از روی کار آمدن خاندان علی‌اف، در سیاست خارجی رویکردی محافظه‌کارانه مبتنی بر حفظ رابطه با غرب و شرق و متحدان منطقه‌ای آن دو اتخاذ کرد که خود آن را «سیاست خارجی چندجانبه‌گرا» توصیف می‌کند. طبق این سیاست، آذربایجان از یک‌سو، رابطه سنتی خود را با روسیه و کشورهای مستقل همسو حفظ کرده و با چین و آسیای جنوب شرقی روابط سیاسی و اقتصادی خود را گسترش می‌دهد و از سوی دیگر، با جهان غرب شامل آمریکا، اروپا و کانادا روابط رو به رشدی دارد. در سطح منطقه‌ای نیز هم با ترکیه، عربستان سعودی، امارات متحده عربی و رژیم صهیونیستی در جبهه هم‌پیمانی با غرب، و هم با ایران در محور روسیه - چین رابطه دارد. افزون بر اینها، آذربایجان در دوره علی‌اف با کشورهای عربی و پاکستان نیز رابطه خوبی برقرار کرده است. پایه اصلی رابطه آذربایجان با کشورهای خارجی از حیث سیاسی، عدم مداخله در امور داخلی کشورهای دیگر و نیز اولویت دادن به نقاط مشترک و چشم‌پوشی از نقاط اختلاف است. از همین رو، با کشورهای ایران، روسیه، آمریکا و فرانسه بدون توجه به مناسبات این کشورها با ارمنستان رابطه دارد (واحدی، ۱۳۹۹).

دولت علی‌اف در پیشبرد سیاست خارجی خود سعی دارد از دیپلماسی فعالانه‌ای بهره بگیرد و در این راه با مانع بزرگی به نام «لابی و دیاسپورای ارامنه» روبه‌روست. ارامنه با نفوذی که در بین سیاست‌مداران و نهادهای غربی دارند و نیز با تبلیغات و تحریک تعصبات مسیحی محور جریان‌های سیاسی، از ابتدای استقلال سعی در انزوای سیاسی جمهوری آذربایجان در محیط بین‌المللی و نزد کشورهای اروپایی و آمریکایی داشته است. در برابر اقدام ایلروان و ارامنه جهان، آذربایجان نیز در دوران علی‌اف سعی داشته است ضمن تشکیل و تقویت دیاسپورای آذری‌های جهان، در کشورهای غربی برای خود لابی ایجاد کند که در این زمینه تا حدود زیادی موفق بوده است.

۹.۴. مخالف سرسخت اسلام و تشیع سیاسی

الهام علی‌اف با اینکه یک مسلمان شیعه دوازده امامی است، هیچ اعتقادی به این ندارد که اسلام و تشیع، صبغه و ماهیت سیاسی به خود بگیرند، به بیان ساده‌تر، اسلام و تشیع سیاسی، مقوله‌ای است که علی‌اف از آن بیزار است و در مقابله با آن، شک و تردیدی به خود راه نمی‌دهد. اینکه برخی‌ها معتقدند الهام علی‌اف یک شخصیت ضد دینی و ضد اسلامی یا شیعه‌ستیز است، سخن درستی

نیست. علی اف یک شخصیت لائیک است. او معتقد است که شیعه و اسلام نباید دربردارنده فعالیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی باشد. تشیعی که در مسجد و تکایا محدود باشد و از هرگونه سازوکارهای سیاسی، اجتماعی و حزبی دوری جوید، نزد علی اف قابل احترام است. اما در نقطه مقابل، تشیع و اسلامی که ماهیت اجتماعی و سیاسی به خود بگیرد و رفتارها و عملکردهای حکومت را مورد انتقاد قرار دهد، از نظر علی اف مردود و مطرود بوده، جای آن در زندان است.

بعد از فروپاشی شوروی و استقلال آذربایجان، بیش از ۲۰۰ مسجد در این کشور ساخته شده است که مسجد حیدر بزرگترین این مساجد نه تنها در این کشور بلکه در قفقاز است. خود آقای الهام علی اف هم که یک سیاستمدار سکولار است، هزینه‌های بسیار سنگینی در حوزه‌های مذهبی، به‌ویژه تشیع کرده و در ساخت و بازسازی اماکن مذهبی به سبک معماری ایرانی - اسلامی پای‌بند بوده است. مزار بی‌بی حکیمه، خواهر امام رضا (ع)، در باکو را در زمان شوروی [سابق] اتوبان کرده بودند، ولی بعد از فروپاشی، توسط دولت باکو احیا و برای آن گنبد و بارگاه بزرگی ساخته شد.

بنابراین، علی اف با کلیت مذهب تشیع مشکلی ندارد، بلکه شیعه را بخشی از هویت آذری می‌داند. برای همین است که در جنگ قره‌باغ تشیع را وارد جنگ کرد. با وجود تمام اینها، شیعه در آذربایجان حق بروز و ظهور اجتماعی و سیاسی ندارد. چه بسیار فعالان شیعی که در سال‌های اخیر، به دلیل فعالیت‌های اجتماعی و مطالبه‌گری از دولت علی اف و انتقاد از سیاست‌های مذهبی و سکولاریستی او، در زندان‌های این کشور محبوس هستند.

۱۰-۴. شیفته رژیم صهیونیستی

دوستی با رژیم صهیونیستی و گسترش تعامل سیاسی، نظامی، امنیتی، اقتصادی و حتی فرهنگی با صهیونیست‌ها، به یکی از مشخصه‌های اصلی سیاست و حکومت الهام علی اف در سال‌های اخیر تبدیل شده است؛ به‌طوری که وی بارها به گسترش روابط با تل‌آویو تأکید کرده است. وی در فروردین ۱۴۰۱ و به مناسبت سی‌امین سالگرد برقراری روابط دو طرف، در پیام مهمی که حاکی از علاقه‌مندی وصف‌ناپذیر به برقراری رابطه با رژیم صهیونیستی است، گفت:

«با خوشحالی متذکر می‌شوم که در ۳۰ سال گذشته، همکاری‌های ما در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی - فنی، بهداشتی، فرهنگی و سایر حوزه‌های مورد علاقه دوجانبه به‌طور تصاعدی توسعه یافته و روابط دوستانه ما تقویت شده است. جامعه یهودی که قرن‌ها در آذربایجان در فضای دوستی، صلح و هماهنگی زندگی می‌کنند و هم‌وطنان یهودی‌الاصل ما مقیم اسرائیل و سایر نقاط جهان به تحکیم روابط بین‌الملل ما کمک می‌کنند. امروزه فرصت‌های فراوانی برای توسعه همکاری بین کشورهای ما و گسترش دامنه آن وجود دارد. من معتقدم که از طریق تلاش‌های

مشترک می‌توانیم از فرصت‌های موجود استفاده کنیم و به تعمیق بیشتر روابط سنتی دوستانه و همکاری‌های سازنده خود، به‌خاطر سعادت مردمی که به یکدیگر وابستگی عمیق دارند، دست یابیم» (Azertag, ۱۴۰۱).

برای علی‌اف به‌رهمندی از امکانات فنی رژیم صهیونیستی در منازعات منطقه‌ای و همچنین استفاده از لابی یهودی‌ها در سطح بین‌المللی به‌منظور منزوی کردن لابی ارامنه در موضوع مناقشه قره‌باغ حائز اهمیت است. به همین دلیل، علی‌اف که از گذشته دور از نفوذ یهودیان در آمریکا و لابی آنان آگاه است، برای مقابله با لابی ارامنه، یکی از مبانی سیاست خارجی خود را بر پایه نزدیکی هرچه بیشتر به یهودیان قرار داده است. البته نوع رویکرد منافقانه تل‌آویو نسبت به آذربایجان و ارمنستان به تدریج باکورا نسبت به انگیزه‌های رژیم صهیونیستی دچار سوءظن کرده است. در مقطعی که جنگ بین دو کشور تشدید شده بود، تل‌آویو همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی با ارمنستان برقرار کرد و ارمنستان نیز برای دور کردن رژیم صهیونیستی از آذربایجان سفارت خود را در تل‌آویو افتتاح کرد. این در حالی بود که آذربایجان هنوز در اسرائیل سفارت نداشت! در حال حاضر، نیز ارتباطات دولت پاشینیان به‌صورت پنهانی با مقامات صهیونیستی ادامه دارد که از چشم باکورا نیز پنهان نمانده است. جدای از اینها، علی‌اف به‌دنبال ایجاد توازن و بالانس در روابط خود با روسیه و غرب است. در واقع، مسئله اصلی علی‌اف، حفظ استقلال آذربایجان است. او با تجربه تاریخی گذشته نگران روسیه است و از این نظر، خود را نیازمند حمایت غرب و رژیم صهیونیستی می‌داند.

۱۱-۴. کارگزار و مهره بازی امنیتی آنکارا، واشنگتن و تل‌آویو

الهام علی‌اف که پس از پایان جنگ قره‌باغ سعی دارد با مانور بر احساسات برخی شهروندان کشورش خود را رهبر این کشور قلمداد کند، از اینکه وی را یک سیاست‌مدار وابسته در نظام بین‌الملل بخوانند، بسیار ناراضی است؛ اما در پشت پرده، به کارگزار و مهره بازی امنیتی و خطرناک آنکارا، واشنگتن و تل‌آویو در آسیای مرکزی تبدیل شده است. به عبارت بهتر، علی‌اف در حالی سرنوشت خود را به بازی سه حامی عبری، غربی و ترک خود گره زده است که فرجام این بازی قطعاً با تصورات و محاسبات اولیه آذربایجان در قبال این بحران‌سازی تفاوت خواهد داشت (دیپلماسی ایرانی، ۱۴۰۰).

رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه که موقعیتی متزلزل در کشورش دارد، قصد دارد پان‌ترکیسم و جهان ترک مدنظر خود را به دستمایه‌ای برای احیای موقعیت خود در آنکارا تبدیل کند. در این میان، علی‌اف به‌صورت خواسته یا ناخواسته اسیر بازی رئیس‌جمهور ترکیه شده است. به عبارت بهتر، علی‌اف و همراهانش در حوزه امنیتی - منطقه‌ای با دست‌فرمان صهیونیست‌ها و در حوزه فرهنگی - جغرافیایی با دستورالعمل ارائه‌شده از سوی دولت ترکیه و سازمان اطلاعاتی این کشور

پیش می‌روند. این بازی بیش از آنکه حکم یک نقشه راه را برای علی اف داشته باشد، مصداق بارز نوعی «قمار دو سر باخت» برای باکو محسوب می‌شود؛ زیرا در پایان این معادله، علی اف دو سرنوشت بیشتر پیش رو ندارد: احتمال دارد در صورت فرسایشی شدن این منازعه (که احتمال آن بسیار بالاست)، وی در نهایت، قربانی معامله و بازی شرکای ظاهراً دلسوز خود شده یا ناچار شود با پرداخت هزینه‌ای هنگفت در عرصه سیاسی و منطقه‌ای، به نقطه صفر بازی یا حتی قبل از آن بازگردد (دیپلماسی ایرانی، ۱۴۰۰).

نتیجه‌گیری

الهام علی اف، رئیس‌جمهور آذربایجان، به صورت ماهرانه خوب و بد سیاست را به اجرا درمی‌آورد. بر اساس اسنادی که در ویکی لیکس منتشر شده است، سفیر آمریکا در باکو وی را مانند شخصیت مایکل کورلثونه و سانی کورلثونه، برادران خانواده مافیایی «پدرخوانده»، توصیف می‌کند که به ترتیب، به محاسبه‌گری خونسردانه و خشونت بی‌پروایانه شناخته می‌شدند. علی اف از بسیاری جهات مورد تحسین غرب و خود «طرفدار غرب» است. وی خوش مشرب و خوش‌پوش است و به‌خوبی انگلیسی صحبت می‌کند؛ آمادگی دارد که به اندازه گسترده‌ای نفت و گاز به اروپا و رژیم صهیونیستی ارسال کند؛ اسلام مورد نظر وی معتدل و مدرن [از نظر خودش] است؛ علاقه زیادی دارد که کشورش میزبان رویدادهای پر زرق و برق باشد و همچنین به فساد اقتصادی مشهور است و دولت اقتدارگرای وی یکی از بدترین آمار مربوط به حقوق بشر در دنیا را دارد.

حکومت الهام علی اف در جمهوری آذربایجان با توجه به موفقیت‌های داخلی و خارجی دولت، به اشکال مختلف دارای پتانسیل استمرار است. با توجه به سن الهام علی اف و در صورت عدم وقوع شرایط خاص، وی توان حکومت نزدیک به دو دهه بعد از این را نیز دارد و بعد از آن، احتمال قدرت گرفتن پسرش حیدر - که هم‌نام پدرش است - وجود دارد که در این صورت، وی ملقب به «حیدر علی اف دوم» خواهد شد. البته در این مدت، ممکن است دولت آذربایجان برای کاهش حساسیت‌ها، از یک دوره گذار استفاده کند که در آن، الهام علی اف، پست ریاست‌جمهوری را (مانند مدل پوتین - مدودوف در روسیه) یک یا دو دوره به شخص دیگری واگذار و قدرت خود را در پشت پرده اعمال کند. خاندان علی اف برای این مدل هم پیش‌بینی‌های لازم را انجام داده‌اند. با انتصاب خانم مهربان علیوا، همسر رئیس‌جمهور، به پست معاون اولی ریاست‌جمهوری، احتمال انتخاب وی در دوره‌های بعدی ریاست‌جمهوری وجود دارد تا زمان قدرت‌یابی نسل سوم علی اف‌ها فرارسد. در این مدت، حیدر علی اف جوان مانند پدرش، کشورداری را در درون خانواده یاد خواهد گرفت.

منابع و مأخذ

- ابوالحمد، عبدالحمید (۱۳۸۴)، «مبانی علم سیاست»، تهران: انتشارات قومس.
- اوتاوی، مارینا (۱۳۸۶)، «گذری به دموکراسی یا نو اقتدارگرایی»، ترجمه میرترابی، تهران: نشر قومس.
- آقابخش، علی اکبر و افشاری راد، مینو (۱۳۸۷)، «فرهنگ علوم سیاسی»، تهران: انتشارات چاپار.
- تتودور بلوم، ویلیام (۱۳۷۳)، «نظریه‌های نظام سیاسی»، مترجم احمد تدین، تهران: انتشارات آران.
- جاسمی، بهرام و جاسمی، محمد (۱۳۵۸)، «فرهنگ علوم سیاسی»، تهران: انتشارات گوتنبرگ.
- دادپور، حسین (۱۴۰۰)، «ثروت جمهوری آذربایجان در انحصار خانواده الهام علی‌اف»، جوان آنلاین، ۲۴ مهر.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۵)، «لغت‌نامه»، جلد ۲، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- دیپلماسی ایرانی (۱۴۰۰)، «تک‌نگاری از الهام علی‌اف؛ شاه‌مهره اصلی بازی مشترک واشنگتن، آنکارا و تل‌آویو در منطقه»، دیپلماسی ایرانی، ۲۷ مهر.
- عابدی، عقیقه (۱۳۹۴)، «صحنه سیاسی جمهوری آذربایجان و وضعیت مخالفان علی‌اف»، آلیک آنلاین، ۲۰ اسفند.
- قاضی، ابوالفضل (۱۴۰۱)، «بایسته‌های حقوق اساسی»، تهران: نشر میزان.
- قراویری، محمدصادق (۱۴۰۰)، «الهام علی‌اف؛ قربانی بازی قدرت‌های بزرگ»، تحولات جهان اسلام، ۱۱ مهر.
- کاظمی، احمد (۱۳۹۸)، «همکاری‌های باکو و ریاض در پیشبرد پان‌آدریسم»، دوفصلنامه سیاست و روابط بین‌الملل، سال سوم، شماره پنجم، بهار و تابستان.
- واحدی، الیاس (۱۳۹۹)، «کارنامه علی‌اف‌ها در آذربایجان»، سایت دیپلماسی ایرانی، ۴ بهمن.
- وبسایت ریاست جمهوری آذربایجان (۱۴۰۱)، علی‌اف در دیدار با دبیرکل سازمان کشورهای ترک، ۲۱ اکتبر، لینک دسترسی: <https://president.az/en/articles/view/۵۷۶۵۷>
- وبسایت ریاست جمهوری آذربایجان (۱۴۰۱)، علی‌اف در دیدار با دبیرکل سازمان کشورهای ترک، ۲۱ اکتبر، لینک دسترسی: <https://president.az/en/articles/view/۵۷۸۱۶>
- Aamir, Zahida (۱۳۸۹), States Times: The political portrait of the Azerbaijani President, States Times, December ۲۱, ۱۳۸۹.
- Aslanov, Aslan (۱۳۹۸), "Ilham Aliyev. Reformer President feeling the people's pulse", Baku, December ۲۰, AZERTAC (https://azertag.az/en/xeber/Ilham_Aliyev_Reformer_President_feeling_the_peoples_pulse-۱۳۷۱۴۷۱)
- <https://president.az/en/articles/view/۵۷۸۱۶>
- Carroll Quigley (۱۹۸۳), "Weapons systems and political stability: a history", University Press of America.
- <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/۱۳۹۲/۱۰/۰۹/oops-azerbaijan-released-election-results-before-voting-had-even-started/>
- https://azertag.az/en/xeber/President_Ilham_Aliyev_Azerbaijan_Israel_ties_are_based_on_traditions_of_close_friendship_and_mutual_respect_that_have_historically_existed_between_our_peoples-۲۰۸۵۳۷۱.
- <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>.

- <https://president.az/az/pages/view/president/biography>.
- <https://www.azernews.az/nation/۱۹۲۳۰۷.html>.
- <https://www.occrp.org/index.php/en/ccwatch/cc-watch-indepth/۱۷۷۲-occrp-names-aliyev-qperson-of-the-year-q->.
- Luke Harding, Caelainn Barr and Dina Nagapetyants (۱۳۹۶), “Everything you need to know about the Azerbaijani Laundromat”, theguardian, Mon ۴ Sep ۱۳۹۶ (<https://www.theguardian.com/world/۱۳۹۶/sep/۰۴/everything-you-need-to-know-about-the-azerbaijani-laundromat>)
- Simon Goodley, Harry Davies and Margot Gibbs (۱۴۰۰), “Crown estate bought £۱۷m London property from family of Azerbaijan ruler”, theguardian, Sun ۳ Oct ۱۴۰۰ (<https://www.theguardian.com/news/۱۴۰۰/oct/۰۳/queen-crown-estate-bought-property-family-azerbaijan-ruler>)

